HebrewBooks.org ©Moznaim Publishers. No commercial use allowed.

ונאמר להלן חוזן. [ה]במצורע עני שכל הפרשה לדרשה שהרי נאמרה לעצמה במצורע עשיר והוכפלה והכי אמרינן במנחות (דף י.): **הטוח.** (ו) [מאוזן] ומיעוטא נפקא לן מדכתיב אזנו של זה ולא של אחר: **ולא אזנה.** של אמה העבריה נרצעת והא דכתיב (דברים טו) ולף לאמתך תעשה כן אהענקה קאי כדלקמן (דף יח.): **כשהוא עבד.** מואס יאמר העבד נפקא שאם לא אמר אהבתי את אדוני לא אדוני לא חפצי עד שיכלו שם שניו אינו נרצע: **עבד העבד.** עבד עד שיאמר כשהוא עבד העבד נפקא ליה מה"א יתירא למעוטי אמה: **לא דרש.** דאורחא דקרא לאיתעבי הכי: **ולא ליורשיו.** אם לא הספיק להעניקו לבעל חובו. ומשום דסבירא לן בעלמא כרבי נתן דאמר הנושה בחברו מנה וחברו מוליאין מזה ונותנין לזה איצטריך למעוטי הענקה מהאי דינא: **מי משנה שכר שכיר נפקא.** גמרינן בעל כרחו וכי תנא ביה קרא אדוניו יתן לו כו' למעוטי מוכר עצמו: **ושב אל משפחתו.** במוכר עצמו כתיב לומר שיצא ביובל: **אם במוכר עצמו.** וללמד שאם פגעו יובל בתוך שם יובל מוליאין: **הרי כבר אמור.** דכתיב לעיל מיניה[ט] עד שנת היובל יעבוד עמך: **אם בנרצע.** ללמד שאף הנרצע יוצא ביובל: **הרי כבר אמור.** לקמיה בעי לה מאי היא: **דלא עבד איסורא.** דלא גנב כלום אבל מכרוהו ב"ד בגניבתו ויימא נקנסיה לעבוד עד שם: **ושבתם איש אל אחוזתו.** בפרשת יובל כתיב: **הרי כבר אמור.** כדאמר לעיל עד שנת היובל יעבוד עמך: **אי במכרוהו ב"ד הרי כבר אמור.** ושב אל משפחתו דאבל מכרוהו ב"ד שפגע בו יובל בתוך שם אימא דלא נפקדיה לאדון קמ"ל: **נעולם.** ועבדו לעולם[ט] והוא לעולמו של יובל דטפי מהכי ליכא למימר דהא כתיב קרא אחריינא ושבתם איש וגו' ואוקימנא בנרצע: **ה"מ.** דיולא נרצע ביובל ולא קודם לכן היכא דלא עבד שם אחר לגיעה אבל היכא דעבד שם אחר לגיעתו אימא ניפוק בשם דלא תהא לגיעה חמורה מתחילת ממכרו: **קמ"ל נעולם.** מידי דחשוב עד לעולם: ואם

ואידך ההיא לגזירה שוה הוא דאתא [ו]דתניא רבי אליעזר אומר מנין לרציעה שהיא באזן ימנית נאמר כאן אזן ונאמר להלן [1]אזן [א]מה להלן ימין [2]אף כאן ימין ואידך א"כ לימא קרא אזן מאי אזנו[ז] ואידך ההוא מיבעי ליה אזנו [3]ולא אזנה ואידך נפקא לה [2]מואם [ח]יאמר העבד העבד ולא אמה[ז] ואידך מיבעי ליה [ט]עד שיאמר כשהוא עבד ואידך מעבד העבד נפקא ואידך עבד העבד לא דריש מ"ט דתנא קמא דאמר מוכר עצמו אין מעניקין לו מיעט רחמנא גבי מכרוהו ב"ד [3]העונק תעניק לו לו ולא למוכר עצמו ואידך ההוא מיבעי ליה לו ולא ליורשיו [א] יורשיו אמאי לא שכיר קרייה רחמנא מה שכיר פעולתו ליורשיו אף האי פעולתו ליורשיו אלא [י]לו [ה]ולא לבעל חובו מדסבירא לן בעלמא כרבי נתן דתניא [ט]א"ר נתן [י]מנין לנושה בחברו מנה וחברו בחברו מנין שמוציאין מזה ונותנין לזה ת"ל [4]ונתן לאשר אשם לו אתא לו לאפוקי ואידך בעלמא נמי לא סבירא לן כרבי נתן מ"ט דת"ק דאמר מוכר עצמו אין רבו מוסר לו שפחה כנענית מיעט רחמנא גבי מכרוהו ב"ד [5]אם אדוניו יתן לו אשה לו ולא למוכר עצמו ואידך לו [ז]בעל כרחו ואידך מכי משנה שכר שכיר נפקא דתניא [6]כי משנה שכר שכיר עבדך שכיר אינו עובד אלא ביום עבד עברי עובד בין ביום ובין בלילה וכי תעלה על דעתך שעבד עברי עובד בין ביום ובין בלילה והלא כבר נאמר [7]כי טוב לו עמך [ט]עמך במאכל עמך במשתה וא"ר יצחק מכאן שרבו מוסר לו שפחה כנענית ואידך אי מהתם הוה אמינא ה"מ מדעתיה אבל בע"כ אימא לא קמ"ל אלא מאן תנא דלא ליף שכיר שכיר האי תנא הוא [ט]דתניא [8]ושב אל משפחתו וגו' אמר ר"א בן יעקב במה הכתוב מדבר אי במוכר עצמו הרי כבר אמור אי בנרצע הרי כבר אמור הא אין הכתוב מדבר אלא במכרוהו ב"ד שתים ושלש שנים לפני היובל [ח]שהיובל מוציאו ואי ס"ד ליף שכיר שכיר למה לי נילף שכיר שכיר אמר רב נחמן בר יצחק לעולם ליף שכיר שכיר ואיצטריך ס"ד אמינא מוכר עצמו הוא דלא עבד איסורא אבל מכרוהו ב"ד דעבד איסורא אימא ניקנסיה קמ"ל אמר מר אי בנרצע הרי כבר אמור מאי היא [ט]דתניא [9]ושבתם איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו וגו' במה הכתוב מדבר אי במוכר עצמו הרי כבר אמור אי במכרוהו ב"ד הרי כבר אמור הא אין הכתוב מדבר אלא בנרצע שתים ושלש שנים לפני היובל [ח]שהיובל מוציאו מאי משמע אמר רבא בר [ט]שילא אמר קרא איש איזהו דבר שנוהג באיש ואין נוהג באשה הוי אומר זו רציעה ואיצטריך למיכתב מכרוהו בית דין ואיצטריך למיכתב נרצע דאי אשמעינן מכרוהו ב"ד משום דלא מטאי זמניה אבל נרצע דמטאי זמניה אימא ניקנסיה ואי אשמעינן נרצע משום דעבד ליה שש אבל מכרוהו ב"ד דלא עבד ליה שש אימא לא צריכא ואיצטריך למיכתב ושבתם ואיצטריך למיכתב לעולם דאי כתב רחמנא לעולם הוה אמינא לעולם ממש כתב רחמנא ושבתם ואי כתב רחמנא ושבתם הוה אמינא ה"מ היכא דלא עבד שש אבל היכא דעבד שש לא יהא סופו חמור מתחלתו מה תחלתו שש אף סופו נמי שש קמשמע לן לעולם לעולמו של יובל[ט] אלא מאן תנא דלא ליף שכיר שכיר רבי היא דתניא ואם

ואידך לג"ש הוא דאתא. פי' ולריך שתהא מופנה משני לדדין[א] דאי איכא מופנה אלא מלד אחד איכא מ"ד (בגמרא דף כב.): דלמידין ומשיבין[ב] ומאי משיבין דאיכא למיפרך[ג] מה למצורע שכן טועון עד חרס וחזוד ושני מולעת: **ואידך.** פי' ת"ק בעלמא נמי לא ס"ל כר' נתן מכאן מדקדקין דאין הלכה כר' נתן דהא ר"מ ורבנן פליגי בדר' נתן ור' אליעזר דשמותי הוא[ד] סבר כר' נתן והלכה כרבנן[ה] ועוד מדקדק ר"ת מהא דאמר לקמן פ' האומר (דף סט.) גבי אושפזיכניה דר' שמלאי ממזירא הוה א"ל אי קדימתך טהרתיניהו לבנך ומפרש משום דא"ל זיל גנוב ואיחדבן לעבד עברי ואי מוכר עצמו רבו מוסר לו שפחה כנענית למה ליה למימר זיל גנוב ה"ל למימר זיל זבון עצמך אלא ש"מ דאין הלכה כר"א דודאי מוכר עצמו אין רבו מוסר לו שפחה כנענית וכי היכי דבהא לית הילכתא כוותיה בהא דקאמר מעניקין לו נמי לית הילכתא כוותיה אלא ודאי אין מעניקין לו כת"ק ועוד ראיה מהא דאמר לקמן[ו] (דף מז.): הא מני תוטאי היא דאמר לו ולא לבעל חובו משמע דאין הלכה כוותיה ור"מ[ז] ור"י פי' דהלכה כר' נתן דהא גבי פלוגתא דאביי ורבא בפרק כל שעה (פסחים דף לא.) דאמר רבא מכאן ולהבא הוא גובה אי אפשר לרבא לייאש אליבא דרב נחמן דאמר יתומים שגבו קרקע בחובת אביהן בעל חוב חוזר וגובה אותה מהן אלא כר' נתן וקי"ל כרב נחמן בדיניו[ח] ורבא נמי דחק להעמידה כמותו[ט] וקי"ל כרבא גבי אביי ומה שהכאתי דמדלית הילכתא כר"א בהא דרבו מוסר לו שפחה כנענית ה"נ נימא דלית הילכתא כוותיה בהאיא דמעניקין לו אין זה ראיה דילמא בהאיא אין הלכה כמותו אבל באחריני הלכתא כוותיה[י] ועוד דשמא גם בהא דמוכר עצמו רבו מוסר לו שפחה כנענית נמי הילכתא כוותיה והא דנקט התם זיל גנוב לרווחא דמילתא נקט דמכרוהו ב"ד כ"ע מודו דרבו מוסר לו שפחה כנענית ומה שאומר דר"א שמותי הוא ברוב ספרים גרס ר' אליעזר והא דקאמר תוטאי היא[יא] דילמא הכי קאמר תוטאי היא וס"ל כוותיה[יב] וה"ר נתנאל מפרש לגבי מלוה כ"ע אית להו כר' נתן והכי נפרש[יג] לעיל אליבא דר"א אלא לו ולא לבעל חובו משום דסבירא לן בעלמא כר' נתן בשאר שכירות שמוליאין מזה ונותנין לזה אתא לו ואפקיה פי' שאינו משלם הענקה לב"ח ואידך ת"ק בעלמא נמי פי' בשאר שכירות לא קי"ל כר' נתן משום דטרח בגופו אבל בב"ח כ"ע אית להו דרבי נתן כדפי'[יד]:

ואידך אי מהתם ה"א ה"מ מדעתיה. אף על גב דמדעתו מאס אדוניו יתן לו אשה נפקא מ"מ דוה אמינא דלהלאת אדון קאמי[ט]: **כי טוב לו עמך.** ה"ל אברהם גרים כשכיר כתושב יהיה עמך[כ] (ויקרא כה) דמהתם ילפינן בת"כ[כא] אבל בספרי[כב] לא דריש מידי מכי טוב לו עמך דאין זה לווי אלא סיפור דברים בעלמא[כג]:

איזהו דבר שנוהג באיש ואינו נוהג באשה. ואם תאמר ואימא זו מכרוהו ב"ד דלא שייך באשה דכתיב (שמות כב) בגניבתו ולא בגניבתה[כד] וי"ל דמ"מ אם מכירה נוהגת באשה אבל אם רציעה אינו נוהג באשה [ותימה דכיון דקרא לא משתמע אלא בנרצע למאי איצטריך למימר אי במכרוהו ב"ד הרי כבר אמור].

א [מס' ע"ד מהל' ממזרי כפרה הל' ג]:

קמב ב מס' פ"ג מהל' עבדים הלכה ט:

קמג ג מס' אס הל' יג:

קמד ד מס' אס הל' י:

קמה ה מס' אס הל' טו:

קמו ו מס' פ"ב מהל' מלוה ולוה הל' ו סמג עשין לג טוש"ע מ"מ סי' פו סעיף ח:

קמז ז מס' פ"ג מהל' עבדים הלכה ג:

קמח ח מס' אס פ"ב הלכה ב:

קמט ט מס' אס פ"ג הלכה ו:

תורה אור השלם

1. וְנָתַן הַכֹּהֵן מִן הַשֶּׁמֶן אֲשֶׁר עַל כַּפּוֹ עַל תְּנוּךְ אֹזֶן הַמִּטַּהֵר הַיְמָנִית וְעַל בֹּהֶן יָדוֹ הַיְמָנִית וְעַל בֹּהֶן רַגְלוֹ הַיְמָנִית עַל מְקוֹם דַּם הָאָשָׁם:
ויקרא יד כח

2. וְאִם אָמֹר יֹאמַר הָעֶבֶד אָהַבְתִּי אֶת אֲדֹנִי אֶת אִשְׁתִּי וְאֶת בָּנַי לֹא אֵצֵא חָפְשִׁי:
שמות כא ה

3. הַעֲנֵיק תַּעֲנִיק לוֹ מִצֹּאנְךָ וּמִגָּרְנְךָ וּמִיִּקְבֶךָ אֲשֶׁר בֵּרַכְךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ תִּתֵּן לוֹ:
דברים טו יד

4. וְהִתְוַדּוּ אֶת חֶטְאָתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ וְהֵשִׁיב אֶת אֲשָׁמוֹ בְּרֹאשׁוֹ וַחֲמִשִׁתוֹ יֹסֵף עָלָיו וְנָתַן לַאֲשֶׁר אָשַׁם לוֹ:
במדבר ה ז

5. אם אֲדֹנָיו יִתֶּן לוֹ אִשָּׁה וְיָלְדָה לוֹ בָנִים אוֹ בָנוֹת הָאִשָּׁה וִילָדֶיהָ תִּהְיֶה לַאדֹנֶיהָ וְהוּא יֵצֵא בְגַפּוֹ:
שמות כא ד

6. לא יִקְשֶׁה בְעֵינֶיךָ בְּשַׁלְּחֲךָ אֹתוֹ חָפְשִׁי מֵעִמָּךְ כִּי מִשְׁנֵה שְׂכַר שָׂכִיר עֲבָדְךָ שֵׁשׁ שָׁנִים וּבֵרַכְךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ בְּכָל אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה:
דברים טו יח

7. וְהָיָה כִּי יֹאמַר אֵלֶיךָ לֹא אֵצֵא מֵעִמָּךְ כִּי אֲהַבְךָ וְאֶת בֵּיתֶךָ כִּי טוֹב לוֹ עִמָּךְ:
דברים טו טז

8. וְיָצָא מֵעִמָּךְ הוּא וּבְנָיו עִמּוֹ וְשָׁב אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ וְאֶל אֲחֻזַּת אֲבֹתָיו יָשוּב:
ויקרא כה מא

9. וְקִדַּשְׁתֶּם אֶת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה וְקָרָאתֶם דְּרוֹר בָּאָרֶץ לְכָל יֹשְׁבֶיהָ יוֹבֵל הוּא תִּהְיֶה לָכֶם וְשַׁבְתֶּם אִישׁ אֶל אֲחֻזָּתוֹ וְאִישׁ אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ תָּשֻׁבוּ:
ויקרא כה י

גליון הש"ס

רש"י ד"ה ונאמר וכו' במצורע עני. עיין ביבמות דף ע ע"ב רש"י ד"ה ושמעינן ליה לר"ח:

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה הוא מיעוטא מאזן נקפא לן: (ב) תוס' ד"ה ואידך פי' וכו' והכי נפרש הא דלעיל:

מוסף תוספות

א. ובמופנה משני צדדין למדין ואין משיבין. רשב"ם. ב. וקסבר ר' אליעזר דמופנה מצד אחד למדין ומשיבין. תוס' הרא"ש. ג. דיחיד ורבים הלכה כרבים. רשב"ם. ד. גבי הא דתניא ענק עבד עברי לעצמו. תוס' הרא"ש. ה. ורבא נמי אית ליה דרב נחמן במי שהיה נשוי (כתובות צב.). תוס' עוץ ע"ש. ו. דלאו חד טעמא נינהו. שם. דלאו הא בהא תליא דכל חד מקרא באנפי נפשיה דייקינן ליה. רשב"ם. ז. לאו למימרא דתוטאי היא ויחידאה ולית הלכתא כוותיה. ריטב"ם. ח. ורבנן מודו בה אלא נקטינן

מסורת הש"ס

(ו) ספרי פ' ראה פיס' קכב זמרים כד: ימנות קד. מנחות י., (ז) [בכמ"י נוסף: ס"מ תרתין], (ג) [בכמ"י נוסף: אמור (ולכאורה הפסוק)], (ד) [לקמן ח ע"ב. ועי' תוס' סוטה כג ע"ב ד"ה בגניבתו], (ה) [לקמן כב.], (ו) [לקמן טז:], (ז) כתובות יט. פב. גיטין לז. פסחים לא. ב"ק מ.; (ח) ספרי פ' ראה [לקמן כ. וש"נ], (ט) מ"כ פ' בהר פרק ז, (י) שם פרק ג, (כ) [בכמ"י נוסף: רכז], (ל) [לקמן כא ע"ב], (מ) רש"ל ע"ש, (נ) [ויקרא כה, מ], (ס) [לקמן כב ע"ב], (ע) [שמות כא, ו], (פ) [כן הוא בהליא ביבמות קד. ע"ש], (צ) [שבת קל ע"ב], (ק) [בספר היטר סימן תרכ"ו], (ר) [כתובות יג ע"א], (ש) [פרשת בהר סימן פ"ג], (ת) [דפרשת ראה], (א) [וע' תוס' כתובות מג. ד"ה נ"ג ועי"ש תוס' ב"ק פז: ד"ה דכתב], (ב) [סוטה כג ע"ב], (ג) [אל"ל לו לבכי ולא וכו' ואתא לו למדרש ולא],

הגהות הגר"א

[א] גמ' (יורשיו אמאי לא שכיר כו' הלי פעולתו ליורשיו אלא) תא"מ וי"ג ואידך תרי לו כתיב ואידך הכא מבעי ליה לו ולא לבעה"ח כל"ל:

מוסף רש"י

ונאמר להלן אוזן. דשמן עשיר דלא איצטריך אתי למידרש אזן אזן דרציעה דכתיב ולקח אזניו את אזנו מה דמצורע ימנית אף דרציעה ימנית (מנחות י.) בפרשת מצורע עשיר כתיב על תנוך אזן הימנית וקרא יתירה (זבחים כד:) דמצורע עני מיותר (גמרי (ריטבמות קד.) דפרשת מצורע מופנה הוא הסיח דעני דטולהו כתיבין במצורע עשיר (שבת קלא.). **ואם אמר יאמר העבד.** עבד נרצע ואין אמה נרצעת (דברים טו יז). **ונתן לאשר אשם לו.** לאשר הלוהו לו לא נאמר אלא לאשר אשם לו, לאשר הקנן שלו, בב"ק (קי.) אמרינן אשם זה קנן (פסחים לא. וכעי"ז כתובות יט.). ולא כתיב לאשר עשה בו (כתובות פב.). **מכאן שרבו מוסר לו שפחה כנענית.** והולדות לאדון (דברים טו יח). שהוליד לרבו בגיס משפחתו (תמורה ל.).

תוס' ר"י הזקן

אשם. זה הקרן, כדאיתא בהגוזל (ב"ק קי. א), ונתן לאשר אשם לו [במדבר ה, ז], למי שהקרן שלו, כלומר לאשר הוא חייב לו. לא סבירא לן כרבי נתן. אלא יכול למימר לאו בעל דברים דידי את, הילכך לא צריך לו[ב] ולא גבינן ליה מיד האדון למתביה לבעל חובו, ואתא לו ולא למוכר עצמו. וש"מ דמילתא דר' נתן שייכא אע"פ שלא נשתעבדו לו מכח הלוואה. ומסתברא שאין זה הדין לשכירות פועל, ואע"ג דאמרינן שכיר קרייה רחמנא, לאו למימרא שכל מה שיש בעבד עברי יש בשכיר, דהא הענקה אינה בשכיר, אלא שכל מה שיש בשכיר יש בעבד עברי. ואיכא מאן דאמר דה"ה לשכירות פועל דלא גבינן מיד האדון למתביה לבעל חובו, דשכיר קרייה רחמנא.

תוטאי דהוא אמרה להאי דרשה בהדיא וכן דרך התלמוד. שם. ט. עי' שיטה לא נודע למי. י. עי' שיטה לא נודע למי. כ. ומיותר הוא עמך דה"מ למכתב כשכיר כתושב יהיה עד שנת היובל. תוס' כתובות מג. ל. של העבד. תוס' ערכין ל: כדכתיב והיה כי יאמר העבד לא אצא מעמך כי אהבך ואת ביתך כי טוב לו עמך ור"י אומר דאפי' גרסי' כי טוב לו עמך ניחא מדקאמר כי טוב לו עמך ש"מ שכך צריך לעשות. תוס' ב"ק פז: